

Antropologia de la narració i transmissions educatives

Joan-Carles Mèlich

En aquest assaig es tracta de reflexionar sobre alguns aspectes de la condició narrativa de l'existència. Els éssers humans estem obligats a narrar per poder afrontar les situacions límit (la contingència, el sofriment, la mort...) L'autor creu que en un univers en el qual els «grans relats» han entrat en crisi, existeix una possibilitat de «dominar provisionalment la contingència» que posa l'accent en la dimensió narrativa i, per tant, temporal, adverbial i subjuntiva de l'existència: l'ètica. Aquesta –tal com aquí es concep– no té res a veure amb un codi deontològic, amb unes normes o amb uns imperatius. Des d'una perspectiva antropològica i, concretament, narrativa, l'ètica és una relació d'acolliment, d'hospitalitat, de deferència amb l'altre i, per tant, compleix la funció de «praxi de domini de la contingència».

Com més racionalitzem, més hem de narrar. Com més modern és el món modern, més imprescindible resulta la narració.

ODO MARQUARD, *Filosofia de la compensación*

Introducció

L'experiència humana del món és (o serà), tard o d'hora, l'experiència del «silenci etern dels espais infinits» (Blaise Pascal), l'experiència del buit, de la soledat, de l'abandonament i de la mort. En una paraula: no podem eludir, com a éssers humans, les *situacions límit*.¹ Entenc per «límit» o «contingent» una situació de la qual no es pot sortir ni canviar, per la qual cosa no és possible resoldre-la amb l'ajut del coneixement científicotècnic. En una situació límit o contingent l'ésser humà és incapaç de confiar en els processos calculats i planificats de la «raó instrumental». En aquesta raó no serveixen de res els experts, els especialistes o els manuals. I precisament perquè ineludiblement vivim en situacions contingents, perquè no podem escapar de la seva inquietant presència, els homes i les dones som *éssers necessitats de protecció*. La qüestió, aleshores, resulta òbvia: ¿Com hem de protegir-nos d'allò que no es pot resoldre ni científicament ni tècnicament? Quines estratègies podem utilitzar per afrontar la contingència? En aquest article suggeriré que són precisament les *narracions*, en les seves variades maneres i formes d'expressar-se, les que constitueixen autèntiques «proteccions», «àmbits d'immunitat», «esferes que serveixen d'empara» a la inquietant presència de la contingència en les vides humanes. Per aquesta raó, des d'una perspectiva pedagògica, la narració, o més ben dit, la transmissió narrativa és (hauria de ser) imprescindible. Aquesta és, per dir-ho en poques paraules, la *tesi* que hi ha darrere aquest breu assaig i que argumentaré a continuació.

1. Narració i contingència

M'atreveria a dir que l'«experiència de la contingència» és *estructural*, és ineludible a qualsevol interpretació *humana* del món.² No hi ha vida humana sense contingència, sense atzar, sense imprevisibilitat. Evidentment, cada cultura ha procurat «reduir» aquesta experiència de maneres diferents. Tal com va assenyalar Hans Blumenberg en el seu *Trabajo sobre el mito* (1979), totes les cultures han somiat alguna vegada amb «dominar la realitat» o, el que és el mateix, amb

¹ K. Jaspers, (1973), *Philosophie*, Heidelberg, Springer, Vol. II: «Existenzerhellung», pp. 201-249.

² Prenc el terme «estructural» en el sentit de Heinrich Rombach. Vegeu H. Rombach, (2004), *El hombre humanizado. Antropología estructural*, Barcelona, Herder.

³ H. Blumenberg, (2003), *Trabajo sobre el mito*, Barcelona, Paidós, pp. 11 i 15. Sobre l'obra de Blumenberg vegeu F. J. Wetz, (1996), *Hans Blumenberg. La modernidad y sus metáforas*, València, Novatores.

controlar, planificar, i organitzar les condicions de la seva existència, l'experiència que comporta viure en un món inhòspit.³ Tots els éssers humans, visquin en la cultura que visquin, han procurat d'una manera o d'una altra, «dominar la contingència», tenir sota control les «situacions límit» (el patiment, el mal, la mort). Evidentment cada cultura ho ha portat a terme de maneres diferents. Però, en qualsevol cas, el que hem de fer palès és que –tal com deia abans–, l'experiència de les «situacions límit» és *estructural* a l'existència humana, encara que les maneres d'afrontar-les siguin *històriques* i *culturals*.

En l'obra citada Hans Blumenberg sosté que l'univers està mancat de fonament i de propòsit, i es comporta de manera indiferent als interessos de les persones. Així, al llarg de tota la seva història, la humanitat ha intentat enfrontar-se a la contingència, a aquest –en termes de Blumenberg– *absolutisme de la realitat*. Tota la història de les civilitzacions podria concebre's *grosso modo* com un gegantí esforç per «establir distàncies» enfront d'aquest univers anònim i indiferent que es presenta amenaçador. I és precisament aquí el lloc en el qual les *narracions*, en les seves diverses formes (relats, mites, al·legories, faules, ritus, poesies, drames, tragèdies, comèdies...), fan la seva aparició.

Dit breument: les *narracions* són la resposta que els homes i dones donen a les situacions límit, a la contingència, a l'atzar, a tot el que no pot resoldre's científicament en els seus diversos temps i espais. Amb altres paraules: els éssers humans tenen necessitat d'històries narrades per poder dominar la «història», la «realitat», el seu espai i el seu temps, el seu envelliment i la seva mort (la seva pròpia i la dels altres). Homes i dones poden *atenuar* l'immens poder amenaçador de la «realitat contingent» mitjançant el *treball* amb narracions. Com? Transformant la realitat caòtica en una pluralitat d'històries, de narracions cordials. La funció antropològica de les narracions és, doncs, la «cosmització», el pas del *caos* al *cosmos*. I aquesta és també la base de tota cultura: l'ordenació del món, el control de l'ambigüitat i de l'ambivalència. Per això no hi ha cultura possible sense narracions. Els éssers humans necessiten un mínim de seguretat, han de sentir-se acollits en un univers habitable. Però per a això cal que la indeterminació i el canvi es mantinguin *una mica* allunyats; no del tot, evidentment, perquè en un món d'idees «clares i diferents» també la vida seria «invivable». L'existència humana es mou sempre entre

el caos i el cosmos, entre la permanència i el canvi, entre l'èxode i l'assentament.⁴

Ja he dit abans que l'experiència de les situacions límit és ineludible per als éssers humans en quant éssers que habiten el món. Precisament perquè no hi ha possibilitat d'escapar a l'experiència de la contingència, a l'experiència del mal, del patiment i de la mort (la meua i sobretot la *de l'altre*), hi ha una «ansietat fonamental», per dir-ho amb Alfred Schütz, subjacent a tota manera d'habitar el món.⁵ Per aquesta raó, encara que la ciència i la tecnologia avancen, progressen, les narracions continuen essent imprescindibles. Vegem-ho una mica més detalladament.

2. Narracions i teories científiques

A diferència del que podríem creure, les narracions no desapareixen un cop hem assolit un alt grau de coneixement científic i tecnològic. No és cert que, des del moment en què es descobreix la «Veritat», inevitablement s'esvaeixin. Més aviat passa tot el contrari: les narracions són encara més necessàries en un univers en el qual la tecnologia s'ha convertit en la manera de ser d'homes i dones en la seva vida quotidiana. En una paraula: davant el «dogma» positivista cal afirmar que com més científic es torna el món, més imprescindible resulta la narració.

Si bé és cert que en algun moment els mites han ocupat el lloc de la veritat científica, no ho és menys el fet que la funció antropològica del relat no és la mateixa que la de la ciència. Les teories científiques –suposadament– parlen de la realitat «existent». El científic es preocupa de dir-nos com és el món, la *veritat* del món. Les narracions, en canvi, no tenen res a veure amb això. No tracten de la «veritat» o de la «realitat», sinó de la forma o la manera de «suportar» la realitat, de «conviure» amb la veritat.⁶ En una paraula: les narracions fan una *funció terapèutica*, ens ajuden a suportar les «veritats» del nostre món de la vida quotidiana. Vull insistir en això: la funció del relat no és, en

⁴ Fent servir unes paraules de Lluís Duch, diria que, com a resultat del «treball narratiu», del «treball simbòlic», «els aspectes nocturns, inquietants, amenaçadors i desestructuradors (les «situacions límit», si volem utilitzar aquesta expressió), que, d'una manera o una altra, sempre fan acte de presència en l'existència individual i col·lectiva, poden situar-se aleshores en un marc coherent i dominable.» (Ll. Duch, (2002), *Antropología de la vida cotidiana. Simbolismo y salud*, Madrid, Trotta, p. 306.)

⁵ A. Schütz, (2003), *El problema de la realidad social*, Buenos Aires, Amorrortu, p. 214.

⁶ La narració d'històries és «l'art d'abastar els nostres dons vitals no una veritat absent, sinó una veritat existent...». (O. Marquard, (2000), *Adiós a los principios*, València, Alfons el Magnànim, p. 103.)

cap cas, exposar la veritat, sinó ajudar-nos a acceptar-la; per això les històries tenen a veure amb la felicitat i amb la infelicitat, amb el sentit i amb la cosa absurda. Els relats, les faules, els contes ens ajuden a resistir el patiment de la vida, a inventar-nos un «sentit» en un univers mut i indiferent al dolor humà. Les narracions dissimulen el «buit existencial», són llocs simbòlics de *refugi* que afavoreixen «processos de cosmització», produeixen ordre interior, assossegament, hospitalitat.

Per això *no hi ha cap pas del mite al logos*, no pot haver-n'hi cap.⁷ L'existència humana és inconcebible sense la presència de *mythos* i de *logos*, d'imatges i de conceptes, de símbols i de signes, de ciència i d'art... I no hi ha cap pas del mite al logos perquè existeixen situacions en la vida humana, —«situacions límit», que cap *logos* no pot resoldre. Aquestes situacions no es poden resoldre amb «coneixement tècnic». És com si el *logos*, el coneixement científic, el llenguatge conceptual, topessin contra un mur que oposa resistència malgrat el seu implacable avançament. Les teories científiques poden, certament, oferir protecció, sobretot protecció «física», però resulten insuficients des d'una perspectiva «existencial» o «vital». És aquella idea que Ludwig Wittgenstein va expressar d'una manera magistral en el conegut aforisme del *Tractatus*: «Sentim que, malgrat que totes les *possibles* qüestions científiques hagin rebut resposta, dels nostres problemes vitals no se n'hagi parlat gens ni mica.»⁸

Des d'aquesta perspectiva, penso que ara podem veure amb més claredat allò que deia anteriorment: el progrés de la ciència i de la tècnica no ha significat l'ocàs de la narració, sinó precisament tot el contrari. Com més científic és el món modern, més relats necessitem. Com més instruïda es torna una societat, més importància cobra la narració.

3. Narració, sentit i esdeveniment

Necessitem narracions per suportar la contingència. Els éssers humans estem obligats a narrar, perquè no podem tolerar una vida sense sentit, sense alguna mena de sentit, no podem sobreviure en un món caòtic. Inventem jocs, passatemps, per no pensar en el sentit (o en la manca de sentit) de la vida. Sovint vivim una existència «rutinitzada». A més, la implacable acceleració del temps no ens deixa instants per a la reflexió. No tenim temps per pensar sobre nosaltres mateixos, per autoexaminar-nos.

Però un dia, de cop i volta, irromp sense avisar un *esdeveniment*, una «situació límit», i ja res no torna a ser com abans. Un *esdeveniment* és,

⁷ Vegeu H. Blumenberg, (2003), *Trabajo sobre el mito*, op. cit., p. 35.

⁸ L. Wittgenstein, (2003), *Tractatus logico-philosophicus*, Madrid, Alianza, 6.52.

igual que un moment crític o un succés, alguna cosa que ens passa, però, a diferència del mer moment crític, l'esdeveniment obre una «bretxa en el temps», obre, en la vida de cada ésser humà, una fissura, una esquerda. Per això, davant els esdeveniments tan sols hi ha lloc per al consol. Aquesta és la funció de la narració, una funció terapèutica, consoladora.

Una vida sense històries és impossible, perquè és insuportable una vida sense una mica de calma enfront dels avatars dels esdeveniments que ens obliguen a replantejar-nos la nostra manera de ser en el món.

Narrem per continuar vius, per «suportar» la realitat de la mort. «Narro, doncs encara existeixo», escriu el filòsof alemany Odo Marquard.¹⁰ Aquesta és, doncs, una de les funcions fonamentals del relat: «fer de les coses inhòspites i inquietants quelcom que ens sigui familiar i accessible».¹¹ Les narracions fan possible que puguem suportar la temible experiència dels esdeveniments.

Naixement, amor i mort són tres esdeveniments fonamentals que, d'una manera o altra, tota persona «viu» en algun moment de la seva vida. No em refereixo, com podem suposar, al propi naixement, ja que el naixement no és un esdeveniment que un hom pugui viure. El naixement sempre és un esdeveniment *per a un altre*. I què hem de dir de l'amor? No em refereixo aquí a l'amor que hem manifestat d'una manera estable o inestable al llarg de la vida, sinó a l'amor que irromp sobtadament, a l'«enamorament». Qui no ha viscut aquest amor com un autèntic esdeveniment? Passa el mateix amb la mort (que no ha de confondre's amb el fet de morir). És veritat que ningú no pot viure la seva mort. «La mort no té res a veure amb nosaltres, ja que l'ésser humà, un cop dissolt, és insensible, i la condició insensible no té res a veure amb nosaltres», va escriure Epicur.¹² *La meva* mort, certament, no és un esdeveniment de *la meva* vida,¹³ però sí el «morir» i la «mort de l'altre», especialment la de l'amic, la de l'amant, la del fill...

Els esdeveniments no tenen res a veure amb l'acció, sinó amb la passió. No «fem» esdeveniments, són els esdeveniments els que «ens fan», ens passen, i inevitablement ens formen, ens deformen i sobretot ens transformen. Un hom no pot decidir de viure al marge dels esdeveniments, ja que aquesta decisió no està en el seu poder. A diferència dels

⁹ O. Marquard, (2000), *Adiós a los principios*, op. cit., p. 106.

¹⁰ *Ibíd.*, p. 123.

¹¹ H. Blumenberg, (2003), *Trabajo sobre el mito*, op. cit., p. 33.

¹² Epicur, (2001), *Obras*, Madrid, Cátedra, p. 93.

¹³ «La mort no és un esdeveniment de la vida. No vivim la mort» (L. Wittgenstein, (2003), *Tractatus logico-philosophicus*, op. cit., 6.4311).

successos que, si bé no són deduïbles de la lògica del sistema, sí que poden acabar essent integrats d'una manera o d'una altra en aquesta lògica, en un determinat projecte de vida o, en el que jo anomenaria, un *projecte de formació*,¹⁴ un esdeveniment el *fragmenta*. La mort d'una persona estimada, per exemple, transforma d'una manera tal la situació i, per tant la identitat de la persona que l'experimenta, que l'obliga a un radical replantejament de la seva manera de ser en el món. Per aquesta raó, doncs, l'esdeveniment posa de manifest (a vegades de manera brutal) tant la finitud com la fragilitat de tota vida humana.¹⁵

M'agradaria insistir en el fet que la radicalitat de l'esdeveniment va més enllà de la simple imprevisibilitat, perquè obre una fissura que impedeix qualsevol sutura definitiva, i encara en el cas que algú pogués suturar-la, sempre li quedarà una marca, un senyal, una *cicatriu*. D'una manera o d'una altra, apareix invariablement, en l'experiència de l'esdeveniment, una cicatriu que és impossible d'esborrar.¹⁶ En definitiva, el que vull fer veure és que l'esdeveniment obliga a un qüestionament total, trenca el sentit establert, i no pot interpretar-se dins la lògica del sistema dominant. Després d'experimentar un esdeveniment, la persona pateix un trasbals en la seva seqüència de formació, en el seu «procés d'identificació». Amb poques paraules: un hom ja no és el que era abans.

Així doncs, *strictu sensu*, és impossible una «pedagogia de l'esdeveniment», o una «formació *per a* l'esdeveniment», perquè per la seva naturalesa imprevisible, inesperada, l'esdeveniment és el que desfà tota intencionalitat. Encara que algú es negués a viure'l o a experimentar-lo, l'esdeveniment passaria de la mateixa manera, perquè és inassequible per al personatge. Tampoc no podem preparar-nos per a l'esdeveniment, perquè desconeixem quan i de quina manera passarà. És evident que un hom no pot programar com viurà un esdeveniment; l'única cosa que pot fer és preparar-se per *suportar-lo*, i per fer-ho és necessari narrar.

¹⁴ Un hom reconduïx la seva vida després d'un succés imprevisit, però no està obligat necessàriament a començar de cap i de nou. Dit d'una altra manera: un succés, per bé que sigui inesperat, pot acabar formant un projecte vital.

¹⁵ Per aquesta raó, ningú no pot pretendre de mantenir la seva identitat invariable al llarg de tota la seva vida. La inevitable experiència dels esdeveniments exigeix als éssers humans la necessitat d'un inici. Per arribar a ser nosaltres mateixos, no ens queda altre remei que perdre'ns a nosaltres mateixos.

¹⁶ Això és molt evident, per exemple, en els supervivents d'algunes tragèdies com és el cas dels deportats dels camps d'extermini. He tractat aquesta qüestió en J.-C. Mèlich, (2004), *La lección de Auschwitz*, Barcelona, Herder.

La narració –insisteixo– fa una funció de *consol*. Aquesta és, segons la meua manera de pensar, una de les tasques fonamentals de qualsevol praxi pedagògica: acompanyar *narrativament* en l'experiència de l'esdeveniment, fer-lo «vivable», ajudar a protegir-nos d'aquest esdeveniment...

La transmissió narrativa fa suportables els esdeveniments més importants que tot ésser humà porta a terme al llarg de la seva vida. Aquests esdeveniments conformen la seva «experiència estructural», l'experiència de la contingència, de la finitud, una finitud que no neix tan sols de la certesa que tenim, cada un de nosaltres i els que ens envolten, que *la vida és breu*, que hem d'aprendre a viure sense certes absolutes, que davant una mateixa situació són possibles moltes solucions, que hem de prendre decisions que escapen al raonament tècnic i que oposen resistència a qualsevol forma d'il·lustració. Per suportar aquesta «experiència estructural», la finitud, no tenim altre remei que explicar històries. Explicar-ne i que ens n'expliquin. Tal vegada, l'única manera de tolerar una vida que sabem finita és *narrant històries*.

4. Les formes de «domini» de la contingència

Els éssers humans es descobreixen tard o d'hora com «els fills de Cronos», com els fills del Temps. I sabem que Cronos (o Saturn, en el quadre de Goya) ens acaba devorant. El temps és, finalment, patiment i mort. Com hem de suportar aquesta experiència? Com ho hem de fer per no caure en la desesperació?

Deia al principi que, al llarg de la història, totes les cultures han generat narracions, *artefactes simbòlics* per fer suportable la «inquietant presència de la finitud». En una societat «tradicional» les maneres de consolar l'altre en les situacions límit les trobem, d'alguna manera, inscrites en els «grans relats», en els *mites*. Ara bé, en un món com el que ens ha tocat de viure, un món postmodern, sense seguretats absolutes, un univers en el qual totes les coses, o gairebé totes, són precàries, provisionals, inestables, fugaces..., un món en el qual «tot el que és sòlid es dissipa en l'aire» (Marx), *quin tipus de narracions hem de transmetre en educació?* Si bé és cert que vivim en l'època de la fi dels grans relats, *on podem trobar les faules que facin la funció de «praxi de domini de la contingència»?* Si és veritat que «Déu ha mort», si és cert que el món suprasensible ha perdut la seva força efectiva (Heidegger), on podem trobar consol? Aquesta pregunta ja se la formulava l'«home boig» en el conegut aforisme 125 de *La gaia ciència* de Nietzsche:

Podrem viure sense déus? Alguns contestarien que no hi ha cap altra solució que el retorn del «fet religiós», d'altres es manifesten nostàlgics de la «metafísica»...

Segons la meua manera de pensar, totes aquestes opcions són summament perilloses, perquè, ho vulguem o no, no podem tornar enrere. Què hem de fer, doncs? Sóc del parer que les dues grans «solucions» actuals al drama de la contingència, a la inquietant presència de la finitud, radiquen *grosso modo* en la *tecnologia* i en l'*estètica*. Fixem-nos breument en la primera.

És evident que la *tècnica* és, des d'una perspectiva antropològica, un aspecte estructural en la vida dels éssers humans. Si hi ha ésser humà, hi ha, necessàriament, tècnica, maneres d'intervenir sobre el món, maneres de canviar el món; d'això no cal dubtar-ne gens. Però la *tècnica* no és la *tecnologia*. La tecnologia no és cap instrument, sinó un *sistema social*, una forma de vida. A diferència de la tècnica, la tecnologia és un *logos*, una concepció del món, amb els seus propis valors. Tal com ha fet palès el filòsof italià Umberto Galimberti en un llibre al meu entendre excepcional, *Psiche e techne. L'uomo nell'età della tecnica*,¹⁷ cal abandonar d'una vegada el «mite» de la «falsa innocència» de la tecnologia, és a dir, la idea que la tecnologia és un instrument i, per tant, neutral. Galimberti pensa encertadament que és inacceptable la idea que la tecnologia només ofereix *mitjans* que els éssers humans decidim utilitzar bé o malament. La tecnologia no és neutral, perquè no és cap «instrument», sinó una «forma de vida», no és neutral perquè crea universos amb unes determinades característiques que no podem evitar de viure i, en viure-les, adquirim uns hàbits, uns valors, una determinada «concepció del món». La tecnologia no té res a veure amb una espècie de procediment neutral posat a disposició d'una finalitat, no és de cap de les maneres un instrument que escolim per utilitzar-lo quan ens convingui, i quan no ens convingui puguem abandonar. La tecnologia és el nostre món i el nostre entorn, el nostre ambient. La tecnologia és el sistema social en el qual les finalitats, els mitjans, les idees, les conductes, les accions, els somnis, els desitjos...són articulats tecnològicament i necessiten la tecnologia.

La segona forma de «domini de la contingència», és l'*estètica*, o més ben dit, l'«estetització de la vida». Aquest concepte fa referència a allò que molts dels nostres contemporanis han adoptat com a *modus vivendi*. Podríem parlar aquí de les noves tècniques corporals, o maneres de comportar-nos amb el cos, podríem mencionar la importància de la moda, de l'esport, dels *piercings*, els tatuatges. De les patologies corpo-

¹⁷ U. Galimberti, (1999), *Psiche e techne. L'uomo nell'età della tecnica*, Milà, Feltrinelli.

ral: l'anorèxia i la vigorèxia.¹⁸ També hauríem de fer referència a les relacions personals, unes relacions «lleugeres», en les quals fugim de qualsevol tipus de compromís. Un «amor líquid», en definitiva.¹⁹ Però en un univers en el qual els «grans relats» han entrat en crisi, penso que encara hi ha una *tercera* possibilitat per «dominar la contingència» –més enllà de la *tecnologia* i de l'*estètica*– que recupera la dimensió *narrativa* i, per tant, *temporal*, *adverbial* i *subjuntiva* de la vida humana. Em refereixo a l'*ètica*. L'*ètica* –tal com jo l'entenc– no té res a veure amb un codi deontològic, amb unes normes o amb uns imperatius. Des d'una perspectiva antropològica i, concretament, *narrativa*, l'*ètica* és una relació d'*acolliment*, d'*hospitalitat*, de *deferència* amb l'altre. Des d'aquest punt de vista, l'*ètica* compleix la funció de *praxi de domini de la contingència*.

5. Narració, ètica i pedagogia

L'*ètica* és, des del punt de vista d'una filosofia antropològica com la que estic apuntant, una mena de *semàntica de la cordialitat*: una «gramàtica» del consol, dels afectes, de l'acompanyament, de la proximitat.²⁰ La paraula *humana*, en quant és una paraula «narrada», és especialment la que fa possible la construcció de «mons habitables». *L'ètica és narrativa*.

Però, què significa exactament «ètica narrativa»? Un hom es pot preguntar amb tota la raó del món: *què aporta «el fet de narrar» a l'ètica?* Diguem que «el fet de narrar» s'oposa tant als «aspectes metafísics» com als «tecnològics». En aquests aspectes hom busca, d'una manera més o menys explícita, un punt *arquimedià* que serveix de suport al coneixement i a l'acció. Aquest punt és immòbil, no canvia, és «ferm i segur». Des d'una perspectiva *narrativa*, en canvi, ens movem, per dir-ho així, en un univers «heraclitià». No hi ha aquest punt *arquimedià*, no hi ha absolut. O, dit d'una altra manera, «el fet de narrar» significa que no podem eludir, en quant éssers humans que

¹⁸ Vegeu Ll. Duch, / J.-C. Mèlich, (2005), *Escenarios de la corporeidad*, Madrid, Trotta.

¹⁹ Vegeu Z. Bauman, (2005), *Amor líquido. Acerca de la fragilidad de los vínculos humanos*, Madrid, FCE.

²⁰ Per això, fa anys que insisteixo en el fet que no pot existir educació sense ètica, perquè la mateixa relació educativa és una relació ètica, una relació afectiva, de responsabilitat, de compassió. No hi ha educació sense ètica, perquè en tota transmissió educativa sorgeix –ha de sorgir– tard o d'hora, l'*hospitalitat*, el *consol*, perquè els éssers humans necessiten dominar (provisionalment) la contingència, necessiten sobreposar-se a les situacions límit. Educar és «estar a prop de l'altre», però no solament en el sentit d'estar «al seu costat», geogràficament parlant, sinó també des d'una perspectiva existencial, vital. Educar és estar *amb* l'altre, és *ocupar-se* d'ell, *preocupar-se* per ell.

som, la història, l'adverbialitat, la provisionalitat. En dues paraules: el *temps* i l'*espai*. En una ètica narrativa no comptem amb «principis», amb «imperatius categòrics»..., sinó amb to i tacte, afecte, situació, context, interpretació, experiència, singularitat... Una ètica narrativa no és, doncs, metafísica, sinó netament *antropològica*. Parteix de la idea que els éssers humans, els parlants per excel·lència, els *emparauladors de mons*,²¹ s'expressen amb «signes» (conceptes, fórmules, categories) i amb «símbols» (imatges, metàfores, relats). La «bona salut» dels homes i de les dones en els seus mons depèn en gran manera de l'equilibri, sovint inestable, que siguin (siguem) capaços d'establir entre els nostres diversos registres lingüístics. Però per respondre, encara que sigui provisionalment a la qüestió del sentit de la nostra existència, per *viure*, en definitiva, necessitem *entorns càlids*. Als animals humans els cal ser *acollits* i *reconeguts* en el si d'una família i d'una tradició, necessiten «crear llaços». Això és l'*ètica*.²²

Sóc del parer que no hi ha món humanament «habitable», no hi ha vida humana «vivable» sense una classe o altra d'*ètica*, de *semàntica de la cordialitat*. Aquesta «semàntica» és possible precisament per la dimensió *compassiva*, *hospitalària*, *acollidora* de les paraules humanes, de les paraules simbòliques, de les *narracions*.

No seria inoportú recordar que des dels seus orígens en el món grec, el *símbol* és una expressió de *reconeixement de l'alteritat*. El símbol és una *prova d'amistat*. No és possible imaginar una vida viscuda humanament sense amistat, sense llaços cordials. Per aquesta raó, per afrontar la «inquietant presència de la finitud i de la contingència», per poder viure enfront de l'«absolutisme de la realitat», necessitem narracions que configuren semàntiques cordials, entorns càlids, relacions de proximitat; narracions *ètiques*.

Les narracions creen *atmosferes d'intimitat* i de *serenitat*. I en aquests relats no solament és decisiu el que hom narra, sinó especialment *com ho narra*. El pedagog holandès Max van Manen té tota la raó de posar l'accent pedagògic en el *tacte* i en el *to*, més que no pas en la tàctica o en l'estratègia. Els silencis són tan importants com les paraules. O, més ben dit, són molt més importants, perquè les coses autènticament decisives són «les que no es poden dir», les que estan amagades en els intersticis del llenguatge. Per aquest motiu, el qui subscriu això

²¹ Sobre la qüestió de l'«emparaulament del món» vgeu Ll. Duch, (2002): *Antropologia de la vida quotidiana. Simbolismo y salud*, Madrid, Trotta.

²² Hem desenvolupat àmpliament aquesta tesi en Ll. Duch, i J.-C. Mèlich, (2004), *Ambigüitats de l'amor*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (Trad. cast. Madrid, Trotta, en preparació).

comparteix plenament la visió que tenia Wittgenstein de l'ètica: una ètica del *testimoni*, una ètica del *silenci*. No pot existir cap *pedagogia amb rostre humà* sense una ètica narrativa: una ètica de l'*hospitalitat*, de la *compassió* i de l'*aproximació*.

6. Teló

La vida humana es teixeix com una *trama argumental*. Allò que un hom és en cada instant de la seva vida s'assembla a un relat que es va transformant en el *present* des del *passat* i projectant-se cap al *futur*. En la trama de la vida, cada un de nosaltres ens trobem amb personatges amb els quals establim relacions. És irrellevant, en aquest cas, el fet que aquests personatges siguin reals o ficticis. La importància rau en la manera de relacionar-nos amb ells, i la manera com ens hi relacionem no pot sinó decidir-se *in media res*. Sempre resollem les situacions *a posteriori*. Les preguntes de la vida es responen un cop han estat formulades, no abans. Què he de fer en un cas «així»? solem preguntar-nos. Però no hi ha resposta a aquesta pregunta, almenys abans de trobar-nos en un cas «així». En el món de la vida quotidiana, el cas «típic» no és cap cas. No hi ha «casos típics» en el món humà. La tipificació tan sols és rellevant en el món tècnic, però el món humà, la vida quotidiana, té molt més d'*existencial* que de *tècnica*. No sé com respondré a una pregunta, ni com em posicionaré davant una situació o un problema, ni com reaccionaré davant un dilema... fins que no m'hi trobi. Això, en pedagogia, és essencial de tenir-ho molt en compte. Des del punt de vista *narratiu* podríem dir que el relat és una forma de comportar-se amb el món i amb els altres, és una manera de tractar o de situar-se en un món compartit, una manera de mirar, de contemplar el món. Dit breument: les narracions ètiques ens ajuden a enfrontar-nos al temps, al poder devorador de Cronos, però sense escapar-se del temps.

És evident que, des d'una perspectiva pedagògica, la narració no resol problemes, però ens ajuda a encarar-los. La narració serveix per «afrontar» una situació, un conflicte, un dilema, però no és, de cap de les maneres, una «vareta màgica» que ens doni la seva solució. Per això *narració* s'oposa a *tècnica*, perquè, per a aquesta la resposta ja està donada *abans* que hom formuli la pregunta o, dit amb altres paraules, perquè per a la tècnica la situació és irrellevant, atès que totes les situacions són anàlogues, amb la qual cosa no són pròpiament «situacions». La narració, en canvi, sap que mai no es produeixen dues situacions idèntiques perquè mai no hi ha dues persones iguals, ni dos

temps o dos espais anàlegs. La narració es teixeix *in situ*, pel camí, pel trajecte. Configurar, doncs, les relacions humanes, l'educació, *narrativament* significa ser conscient que la improvisació és inevitable. No tenim altre remei que *creure*, que *inventar*, en cada moment el sentit (o la manca de sentit) de la nostra vida. I, per aconseguir-ho, hem de narrar...

ABSTRACT

Se trata en este ensayo de reflexionar sobre algunos aspectos de la condición narrativa de la existencia. Los seres humanos estamos obligados a narrar para poder hacer frente a las situaciones límite (la contingencia, el sufrimiento, la muerte...) El autor cree que en un universo en el que los «grandes relatos» han entrado en crisis, existe una posibilidad de «dominar provisionalmente la contingencia» que pone el acento en la dimensión narrativa y, por lo tanto, temporal, adverbial y subjuntiva de la existencia: la ética. Ésta –tal como aquí se concibe– nada tiene que ver con un código deontológico, con unas normas o con unos imperativos. Desde una perspectiva antropológica y, concretamente, narrativa, la ética es una relación de acogida, de hospitalidad, de deferencia con el otro y, por lo tanto, cumple la función de «praxis de dominio de la cotingencia».

This essay is a reflection on some aspects of the narrative condition of existence. Human beings are forced to narrate in order to be able to face extreme situations (contingency, suffering, death...). The author thinks that, in a universe where “great stories” are going through a bad patch, there is a possibility to “provisionally control contingency” with an emphasis on the narrative and, therefore, time, adverbial and subjunctive dimension of existence: ethics. This, as it is understood herein, has nothing to do with a code of ethics, with some rules or with some imperatives. From an anthropological and, particularly, narrative perspective, ethics is a relationship of welcome, hospitality, deference to another person and, therefore, has the role of “praxis to command contingency.”

Il s'agit ici de réfléchir à propos de quelques aspects de la condition narrative de l'existence. Les êtres humains sont obligés de narrer pour affronter les situations limite (la contingence, la souffrance, la mort...) L'auteur croit que dans un univers où on a mis les "grands récits" en crise, il existe une possibilité de "dominer provisoirement la contingence" qui souligne la dimension narrative et, donc, temporelle, adverbiale et subjonctive de l'exigence: l'éthique. Celle-ci n'a rien à voir avec un code déontologique, avec des normes ou avec des impératifs. Depuis une perspective anthropologique et, concrètement, narrative, l'éthique est une relation d'accueil, d'hospitalité, de déférence vers l'autre et, donc, elle accomplit la fonction de "praxis du domaine de la contingence".